

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

DOI: 10.34015/2523-4552.2019.2.05

УДК 343.35

Вознюк А. А.,

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності навчально-
наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-3352-5626*

Титко А. В.,

*кандидат юридичних наук, провідний
науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії
злочинності навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5669-2208*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються актуальні проблеми функціонування кримінально-правової моделі протидії незаконному збагаченню в Україні. Проаналізовано її недоліки, які обумовлені насамперед конструкцією заборонної кримінально-правової норми, а також стандартами доказування, які на сьогодні існують у Кримінальному процесі України. Враховуючи зарубіжний досвід визначено перспективи можливого використання цієї моделі в майбутньому. Розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності її функціонування, що передбачають удосконалення положень не лише кримінально-правового, але й інших механізмів протидії незаконному збагаченню в Україні.

Ключові слова: *незаконне збагачення; нез'ясоване збагачення; конфіскація; корупційний злочин; декларування недостовірної інформації; презумпція невинуватості; тягар доказування; службова особа.*

В статье рассматриваются актуальные проблемы функционирования уголовно-правовой модели противодействия незаконному обогащению в Украине. Проанализированы ее недостатки, обусловленные прежде всего конструкцией запретной уголовно-правовой нормы, а также стандартами доказывания, которые сегодня существуют в Уголовном процессе Украины. Учитывая зарубежный опыт определены перспективы возможного использования этой модели в будущем. Разработаны предложения по повышению эффекти-

вности ее функционирования, предусматривающие совершенствование положений не только уголовно-правового, но и других механизмов противодействия незаконному обогащению в Украине.

Ключевые слова: незаконное обогащение; необъяснимое обогащение; конфискация; коррупционное преступление; декларирование недостоверной информации; презумпция невиновности; бремя доказывания; должностное лицо.

Постановка проблеми. 26 лютого 2019 року Конституційний Суд України визнав ст. 368-2 Кримінального кодексу (далі – КК) України такою, що не відповідає Конституції України. Наслідком цього рішення суду є: декриміналізація незаконного збагачення, закриття відповідних кримінальних проваджень та уникнення кримінальної відповідальності особами, які набули і продовжують набувати незаконні активи у значних розмірах у випадках, коли правоохоронні органи не можуть довести їхню вину у вчиненні інших злочинів. Відтак, з одного боку, відбулася «амністія» високопосадовців, підозрюваних чи обвинувачених у незаконному збагаченні, а, з другого, їм надано «індульгенцію» на вчинення цього суспільно небезпечного діяння, яка буде діяти до нової його криміналізації [1, с. 84], або створення інших правових механізмів протидії цьому негативному суспільно небезпечному явищу.

Таким чином правоохоронці втратили важливий інструмент, який принаймні гіпотетично¹ надавав можливість притягнути до кримінальної відповідальності корупціонерів вищого рівня у тих випадках, коли не можливо було довести вчинення ними злочинів у результаті

яких вони незаконно збагатилися. Адже як слушно зауважує Дж. Р. Болз такий злочин як незаконне збагачення приносить користь правоохоронним органам, коли їм не вистачає достатніх доказів підтвердження того, що державні чиновники займалися хабарництвом, розкраданням чи іншими основними предикатними злочинами, що призвели до незаконних доходів [2, с. 848]. Цей інструмент мав і превентивне значення, оскільки певною мірою стримував службових осіб від явного використання незаконно здобутих активів, змушував їх вчиняти дії спрямовані на приховування справжнього джерела їх походження.

За таких обставин важливим елементом протидії незаконному збагаченню службових осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, залишилося лише декларування недостовірної інформації – ст. 366-1 КК України. Однак зазначена норма не має необхідного потенціалу достатнього для ефективної протидії корупції на завершальному рубежі. Відсутність правових підстав для притягнення до відповідальності суб'єктів декларування за непояснені чи незрозумілі активи нівелює повноцінну роль системи електронного де-

¹ Гіпотетичність пояснюється тим, що з моменту криміналізації незаконного збагачення в Україні суди не винесли жодного вироку.

кларування у запобіганні корупційним злочинам, їх виявленні та притягненні винних до відповідальності. Нині відсутні перешкоди для недекларування незаконно здобутих активів, оскільки немає механізму їх конфіскації, якщо не доведено вчинення конкретного злочину в результаті якого їх здобуто. Окрім того за таких обставин декларування може бути використане для легалізації таких активів.

Постановка завдання. З огляду на зазначене постала необхідність у консолідації наукових зусиль на шляху розробки нового правового механізму протидії незаконному збагаченню з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн. В його основі має бути покладена певна модель протидії цьому корупційному явищу. З огляду на те, що в Україні використовувалася кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню варто проаналізувати її недоліки, визначити перспективи можливого використання в майбутньому, а також розробити пропозиції щодо підвищення ефективності її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи кримінально-правової протидії незаконному збагаченню серед українських вчених розглядали О. О. Дудоров [3; 4], О. О. Книженко [5], В. М. Киричко [6], Д. Г. Михайленко [7], М. І. Хавронюк [8] та ін. Водночас серед зарубіжних вчених цією проблематикою займалися Б. Вагнер [9], Т. Бергер [10], Дж. Болз [2], С. Бікеліс [11], Л. Джейкобс [9], Д. Дінанті [12], Р. Жюлен [13], В. Кідан [14], М. Лохаус [15], Дж. Макміллан [16], М. Матіас [10], М. Моралес [10], Л. Музіла [10], Х. Нугрохо [17],

Т. Снадер [14], У. Уодедж [18], С. Хоггард [19] та ін.

Праці зазначених вчених утворюють потужний фундамент нового механізму кримінально-правової протидії незаконному збагаченню, однак чимало проблемних питань на цьому шляху залишилося нерозв'язаними, а отже існує потреба в подальших наукових розвідках.

Виклад основного матеріалу.

На сьогодні протидія корупції не лише в Україні, але й зарубіжних країнах залишається однією з найбільших проблем на шляху ефективного функціонування держави. М. Лохаус слушно зауважує, що нині у всьому світі прокурори шукають мільярди доларів, заховані колишніми правлячими елітами [15].

У цій справі як правило застосовують одну з двох моделей протидії нез'ясованому збагаченню: **кримінально-правову** або **цивільно-правову (цивільно-процесуальну)**. Зазвичай у кожній зарубіжній країні використовують лише одну із зазначених моделей. Її вибір обумовлений декількома моментами. Правовий інструментарій протидії незаконному збагаченню у певній країні формується виходячи з особливостей наявної системи законодавства, насамперед окремих норм та інститутів таких галузей права як кримінальне, кримінальне процесуальне, цивільне та цивільно-процесуальне. Окрім того, законодавці зарубіжних країн у більшості випадків зважають на власний досвід використання таких інструментів, зокрема враховують той факт як зарекомендувала себе певна модель – позитивно чи негативно? І виходячи з цього розробляють заходи з її удосконалення, або ж взагалі змінюють одну на другу.

В Україні до 26 лютого 2019 р. функціонувала кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню. Важко оцінити її ефективність з огляду на відсутність жодного обвинувального вироку суду за яким особу засуджено за вчинення злочину, передбаченого ст. 368-2 КК України. Можна припустити, що певною мірою це обумовлено відсутністю антикорупційного суду. Однак видається, що навіть за його наявності низка кримінальних проваджень все одно була б закрита, а ще у частині справ винесли б виправдувальні вирoki. Це обумовлено насамперед конструкцією заборонної кримінально-правової норми, а також стандартами доказування, які на сьогодні існують у Кримінальному процесі України.

Незважаючи на те, що у світі є чимало прихильників криміналізації

нез'ясованого збагачення [9], зазначена модель викликає аргументовану критику як в Україні, так і в інших країнах. Одна частина дослідників стверджує, що такі злочини порушують права людини, насамперед з огляду на те, що покладають на обвинуваченого тягар доказування, обмежують презумпцію невинуватості, право не свідчити проти себе², а другі заперечують це³. Невипадково зважаючи на таку розбіжність думок цей злочин називають одним з найбільш суперечливих [14].

Стандарти доказування незаконного збагачення: проблеми та шляхи їх розв'язання

Більшість проблем полягає в проблемах доказування цього суспільно небезпечного діяння. Як слушно зауважує С. Бікеліс збір достатніх доказів незаконного збагачення у контексті стандартів кримінального

² Українська дослідниця О. О. Книженко наголошує, що виходячи з чинної редакції ст. 368-2 КК України законодавець фактично поклав обов'язок доводити законність підстав набуття активів у власність на суб'єкта злочину [5, с. 113]. Ще один вітчизняний вчений В. М. Киричко стверджує, що в змісті кримінально-правової норми, передбаченої ст. 368-2 КК України, узаконену можливість безпідставного порушення прав людини при її застосуванні на практиці, зокрема приписів ч. 3 ст. 62 Конституції України – обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях [6, с. 146, 148].

Схожі проблеми виникали і в зарубіжних країнах. Іноземні дослідники звертають увагу на те, що найбільш очевидний потенціал конфлікту між незаконним збагаченням і правами людини стосується як презумпції невинуватості, так і права на зберігання мовчання (Л. Музіла, М. Моралес, М. Матіас, Т. Бергер) [10]; цей злочин порушує основні права обвинуваченого – обмежує презумпцію невинуватості, право на мовчання і привілей проти самозвинувачення (Дж. Р. Болз) [2], концепція криміналізації незаконного збагачення може порушити заборону не свідчити проти себе (С. Бікеліс) [11].

³ Наприклад, Д. Г. Михайленко зробив висновок, що перенесення тягаря доказування нормою про незаконне збагачення з метою протидії корупції не суперечить п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та узгоджується з приписами ст. 62 Конституції України і ст. 17 КПК України [7, с. 385].

Натомість О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк стверджують, що будь-якої практичної проблеми порушення статтею 368-2 КК України презумпції невинуватості не було [8, с. 192].

доказування є надзвичайно складним завданням для сторони обвинувачення [11].

Особливі труднощі виникають у випадках, коли **підозрюваний відмовляється давати свідчення**. Відповідно до положень ст. 368-2 КК України, яка визнана неконституційною, якщо особа не надає покази щодо джерел походження певного майна, то існує ймовірність того, що в її діях відсутнє незаконне збагачення, однак наявне декларування недостовірної інформації. Наприклад, особа могла просто не задекларувати подарунок, одержаний від близької людини. Відтак у її діях вбачалися ознаки незаконного збагачення, однак в реальній дійсності наявне декларування недостовірної інформації. Фактично в основі кожного виявленого випадку незаконного збагачення переважно певний злочин. Відтак, під час розслідування незаконного збагачення підозрюваний чи обвинувачений може зізнатися у вчиненні іншого злочину. У зв'язку з цим виникає проблема як кваліфікувати вчинене – як незаконне збагачення чи інший злочин, адже вбачаються ознаки обох суспільно небезпечних діянь.

За таких обставин незаконне збагачення це гіпотеза слідчого, яка не спростована доказами вчинення іншого злочину. Відтак, наявність ймовірності вчинення певного злочину у результаті якого особа незаконно збагатилася обумовлює той факт, що обвинувачення може ґрунтуватися на припущеннях.

Слідчий може лише висунути гіпотезу про те, що в діяннях особи наявний склад незаконного збагачення, а також навести певні докази на її підтвердження. Однак без свід-

чень підозрюваного чи обвинуваченого ця гіпотеза не може бути ні повністю доведена, ні повністю спростована. В такому разі можна говорити про те, що **обвинувачення ґрунтується на припущеннях**, що є ґрубим порушенням норм Конституції та КПК України. Адже, відповідно до ч. 3 ст. 62 Конституції України та ч. 3 ст. 373 КПК України ні обвинувачення, ні обвинувальний вирок не можуть ґрунтуватися на припущеннях.

Хоча з другого боку, саме в ситуації висунення слідчим такої гіпотези мова йде про нез'ясоване чи непояснене збагачення. Самі терміни «нез'ясоване» чи «непояснене» вимагають встановлення та пояснення джерела походження відповідних активів у службової особи.

З метою вирішення цієї проблеми слід передбачити механізм, який би зобов'язував службову особу пояснювати свої статки. Певною мірою такий механізм представлений насамперед системою електронного декларування. Однак його недоліком є той факт, що у розділі декларації «Грошові активи» не міститься вказівка на необхідність зазначення джерела походження таких активів. Тобто потребує удосконалення сама форма декларації.

Нез'ясоване чи непояснене збагачення слід визнавати злочином у тому випадку, коли встановлено активи суб'єкта декларування, які не мають підтвердження законності їх походження у відповідній декларації або ж які взагалі не відображені в декларації. За таких умов нез'ясоване збагачення та декларування недостовірної інформації стають єдиним цілим. Відтак в контексті нової криміналізації незаконного збагачення

можливо варто створити єдину заборонну кримінально-правову норму, яка б стосувалася електронної декларації та відображення в ній певної інформації, насамперед щодо активів. З огляду на це необов'язково створювати нову самостійну заборонну кримінальну правову норму, що стосувалася б незаконного збагачення. Як варіант можливе удосконалення ст. 366-1 КК України, яка передбачає підстави кримінальної відповідальності за неподання декларації та подання до декларації завідомо недостовірних відомостей.

У відповідній об'єднаній заборонній кримінально-правовій нормі, спрямованій на кримінально-правову протидію незаконному збагаченню, можна передбачити підстави кримінальної відповідальності за такі діяння:

1. Недекларування необхідних відомостей, зокрема активів у певних розмірах.

2. Декларування активів, джерело походження яких не пояснене або неправдиве.

3. Не подання декларації.

Особливої уваги в контексті удосконалення законодавства потребує таке діяння як не подання декларації. Як варіант можна запропонувати удосконалення існуючих підстав адміністративної та кримінальної відповідальності за певні діяння. Якщо особа умисно не подає декларацію у встановлений строк, то її слід повідомити про неподання нею декларації та надати певний термін для її подання (наприклад 1 місяць з моменту повідомлення НАЗК). Після спливу зазначеного терміну залежно від поведінки особи її слід притягнути до адміністративної відповідальності (у випадку якщо вона подала

декларацію, однак це подання визнається несвоєчасним і без поважних причин) або ж до кримінальної відповідальності (якщо вона навіть після зазначеного повідомлення НАЗК і додатково наданого строку не подала відповідну декларацію). Якщо у особи були поважні причини, то адміністративна та кримінально відповідальність повинні виключатися за умови все ж подання декларації навіть після спливу обох строків. Якщо ж у особи не було поважних причин неподання декларації, однак вона подала її після спливу другого строку, то особу все ж слід притягувати до кримінальної відповідальності, однак враховувати факт подання декларації як обставину, що пом'якшує покарання.

Вирішити проблему – зобов'язати підозрюваного чи обвинуваченого пояснити джерело походження певних активів – можливо також шляхом **обмеження презумпції невинуватості чи часткового перекладення тягара доказування на підозрюваного чи обвинуваченого**. Проаналізувавши позиції ЄСПЛ з приводу презумпції невинуватості і права не свідчити проти себе, Ю. Л. Беляєва робить слушний висновок про те, що вони не є абсолютними і повинні застосовуватися відповідно до принципів законності, справедливості та пропорційності обмеження прав і основних свобод [20].

Доречі, відповідні інструменти доказування цього злочину рекомендували застосувати вчені. Наприклад, С. С. Лут пропонує в законодавчий обіг ввести поняття «презумпції винуватості» під якою радить розуміти обов'язок обвинуваченої (підсудної) в корупції посадової особи до-

вести на слідстві і в суді легальність і легітимність отриманих (наявних) доходів і майна [21, с. 11].

Така презумпція винуватості частково, або в повному її вигляді існує в окремих зарубіжних країнах і застосовується як у справі протидії корупції, так і організованої злочинності. Наприклад, відповідно до ст. 72 КК Швейцарії суд виносить постанову про конфіскацію всіх активів, які перебувають у розпорядженні злочинної організації. У разі, якщо активи перебувають у власності особи, яка бере участь чи підтримує злочинну організацію (ст. 260ter), то вони прирівнюються до таких, що перебувають у власності організації до тих пір, поки не буде доведено протилежне [22].

Фактично те, що називають презумпцією винуватості означає повне чи часткове перекладення тягаря доказування на підозрюваного чи обвинуваченого. Така зміна тягаря доказування справедливо визнається ефективним інструментом у викоріненні корупції та організованої злочинності [12; 13; 17]⁴.

Вітчизняна кримінально-правова норма про незаконне збагачення було б не такою проблемною, з одного боку, і більш ефективною, з другого, якщо КПК України **допускав можливість покладення тягаря доказування хоча б частково на обвинуваченого**.

Водночас зміна тягаря доказування не повинна означати того факту, що виключно підозрюваний чи обвинувачений має доводити свою невинуватість, а сторона обвинувачення не несе тягаря доказування взагалі. Навпаки головний тягар доказування завжди повинен залишатися на стороні обвинувачення. Саме сторона обвинувачення зобов'язана встановити, що відповідна службова особа жила поза межами своїх легальних фінансових можливостей або має надмірне багатство, що не відповідає її офіційним доходам. Водночас на підозрюваного слід покласти обов'язок спростувати це.

Таким чином тягар доказування у кримінальних провадженнях щодо незаконного збагачення лише частково повинен покладатися на підозрюваного чи обвинуваченого, а в основному має лежати на стороні обвинувачення.

Часткове покладання тягаря доказування на підозрюваного чи обвинуваченого сприяє встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні, а також не притягненню до кримінальної відповідальності невинних осіб і, навпаки, полегшує процес притягнення до такої відповідальності осіб, які незаконно збагатилися.

За таких обставин можна погодитися з вченими, які роблять висновок, що покладання тягаря дока-

⁴ Д. Дінанті та Д. Д. Я. Таріна стверджують, що одним із зусиль, спрямованих на ефективне викорінення корупції є застосування зворотного тягаря доказування [12]. Р. Жюлен зауважує, що прихильники UWOs (незрозумілого порядку багатства, що діє у Великобританії) вважають зміну тягаря доказування саме тим, що потрібно перед обличчям великої корупції та організованої злочинності [13]. Х. Нугрохо вважає, що перенесення тягаря доведення в основному спрямоване на те, щоб допомогти правоохоронним органам знаходити й розкривати активи, якими володіє підозрюваний і які отримано злочинним шляхом [17].

зування на обвинувачених у корупційних злочинах може відповідати стандартам прав людини у більшості юрисдикцій. Однак ці стандарти вимагають, щоб такі злочини були розроблені з метою забезпечення того, щоб головний тягар доказування залишався увесь час на стороні обвинувачення [10]. Принцип презумпції невинуватості вимагає від обвинувачення нести як початковий, так і переконливий або остаточний тягар доказування у кримінальному процесі. Сторона обвинувачення повинна надавати докази кожного елемента злочину. Лише у виняткових випадках обвинувачений зобов'язаний нести тягар доказування стосовно певних матеріальних та/або моральних елементів злочину у якому його обвинувачують. Це відбувається у тих випадках, коли закон втілює спростовувану форму презумпції (доказової презумпції) стосовно певних матеріальних та/або моральних елементів злочину, що становить серйозну загрозу для громадськості [18].

Однак, в Україні як слушно зауважує О. О. Дудоров про перенесення тягаря доказування на обвинуваченого (у тому числі в розглядуваній ситуації) можна вести мову лише після внесення концептуальних змін до ст. 62 Конституції України (остання сформульована імперативно і за буквального її тлумачення не допускає можливості її порушення, навіть адекватного суспільно значущій меті) [3, с. 429].

Ще одним із способів ймовірно ефективного застосування кримінально-правової норми щодо незаконного збагачення, однак один з найбільш проблематичних в плані реалізації, – встановлення обмежень конституційного положення про те, що

особа не несе відповідальності за **відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом** (ст. 63 Конституції України) та відповідної загальної засади кримінального провадження – **свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї** (ст. 18 КПК України). Реалізувати його з огляду на положення Конституції та КПК України неможливо. Сучасна система законодавства зорієнтована більше на те, щоб максимально захистити осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні корупційного кримінального правопорушення, ніж припинити корупційні схеми, притягнути до відповідальності винних, конфіскувати незаконні активи обрнувши їх в дохід держави.

Як варіант можна було б зобов'язати особу, яка уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, пояснювати законність набуття нею активів і в інший спосіб. Це може бути обов'язкова умова вступу її на посаду та перебування на ній [23, с. 72]. У тому, що службова особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка зобов'язана працювати на благо держави, змушена пояснювати свої статки немає нічого катастрофічного і лише сприяє захисту прав і свобод людей від негативного впливу корупційних проявів. Службовій особі, яка не вчиняла кримінальних правопорушень, немає чого приховувати і навпаки приховуванням буде займатися особа, яка вчинила протиправні діяння.

Якщо особа набула активи у законний спосіб вона завжди зможе

висловити свої аргументи щодо законності їх набуття. І навіть якщо й будуть мати місце певні сумніви, слід застосовувати правило про те, що всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [23, с. 74]. Адже ризик засудження і покарання невинних осіб вимагає від суспільства віддавати перевагу виправданню злочинців, а не помилятися у засудженні невинних осіб [18].

Напрями оптимізації майбутньої кримінально-правової заборони незаконного збагачення

Поза межами норми про незаконне збагачення, яка визнана неконституційною, залишалися *службові особи юридичної особи приватного права*. Такі суб'єкти також незаконно збагачуються нерідко використовуючи при цьому своє службове становище (наприклад, шляхом ухилення від сплати податків, одержання неправомірної вигоди, вчинення розкрадань тощо). Тож під час розробки нової заборонної кримінально-правової норми необхідно врахувати цей факт.

Важливо також *вирішити питання про відповідальність членів сім'ї, родичів, близьких особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування*, а також *номінальних власників* відповідних активів. До них, окрім заходів кримінально-правового характеру, як варіант, можна застосовувати механізми конфіскації в порядку цивільного судочинства. Цікавими у зв'язку з цим були пропозиції В. Ю. Пташник та Г. М. Гопко, які пропонували встановити кримінальну відповідальність за неправомірне збагачення члена сім'ї особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцево-

го самоврядування (у ст. 368-6 КК України) та приховування активів особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, чи члена її сім'ї (у ст. 368-7 КК України) [24].

Проблема кримінальної відповідальності *«колишніх функціонерів»* за незаконне збагачення також потребує розв'язання у законодавчому порядку. З цією метою особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, можна визнавати також осіб, на яких поширювався Закон України «Про запобігання корупції» (п. 1 ч. 1 його ст. 3), але які звільнились або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням таких функцій, упродовж певного періоду після звільнення або припинення ними діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас виникає питання протягом якого часу таких суб'єктів доцільно визнавати суб'єктом відповідного злочину? Це має бути мінімум 3-5 років після припинення відповідними суб'єктами службової діяльності або ж значно більший термін. Протягом зазначеного періоду слід також подавати декларацію. У зв'язку з цим слід внести зміни до ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції».

Новий механізм повинен дозволити притягувати до відповідальності відповідних суб'єктів за незаконне збагачення, яке мало місце до моменту офіційного створення правових підстав такого механізму.

Особливу увагу слід сконцентрувати на *інструментах притягнення до відповідальності осіб, які володіли і продовжують володіти нез'ясованими багатствами до*

моменту прийняття нової заборонної кримінально-правової норми. Адже у разі нової криміналізації незаконного збагачення можна прогнозувати проблеми із неможливістю притягнення до кримінальної відповідальності таких суб'єктів за набуття відповідних активів, яке мало місце до набрання чинності новою кримінально-правовою нормою. Тут вбачаються два варіанти вирішення проблеми:

1) криміналізації володіння відповідними активами⁵ [25, с. 131];

2) застосування механізму їх конфіскації у порядку цивільного судочинства.

Важливим моментом у набутті відповідних активів є розмір останніх. Особа може здійснювати набуття певних активів одним діянням або декількома. У разі вчинення продовжуваного злочину проблем не виникатиме. Однак у разі вчинення декількох тотожних діянь щодо набуття відповідних активів не об'єднаних єдиним наміром, кожне з яких не має значного розміру, вчинене не можна буде кваліфікувати як незаконне збагачення [25, с. 131].

З метою вирішення проблеми фахівці пропонують передбачити певний звітний період протягом яко-

го слід обраховувати розмір набутих активів. Наприклад, у законопроекті «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за неправомірне збагачення» від 13 березня 2019 року № 10110-6 (В. Ю. Пташник, Г. М. Гопко) пропонувалося зазначити у диспозиції щоб набуття у власність або в користування активів відбувалося упродовж календарного року [24].

Ще один варіант вирішення проблеми може полягати у доповненні примітки нової статті положенням про те, що під час обрахування розміру відповідних активів, які набувалися шляхом вчинення декількох діянь незалежно від того чи охоплювалися вони єдиним умислом слід виходити із загальної їх вартості [25, с. 132].

Можливо доцільно передбачити **спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності** суб'єкта незаконного збагачення, який добровільно передасть у власність держави активи, що визнані предметом цього злочину, до направлення обвинувального акта до суду.

Якщо ж особа вирішить вчинити такі позитивні післязлочинні дії після цього, то варто передбачити

⁵ Якщо криміналізувати лише набуття певних активів, то за усі факти незаконного збагачення, що мали місце до прийняття нової норми не можна буде притягнути до кримінальної відповідальності жодного суб'єкта. Окрім того чи охоплюватиметься за таких обставин незаконним збагаченням, наприклад, факт набуття певних активів не відповідною службовою особою, а третіми особами завдяки саме суб'єкту незаконного збагачення? У зв'язку з цим в конструкцію нової норми слід включити володіння відповідними активами. А можливо і взагалі замінити набуття на володіння. Адже за володіння можна буде притягувати до кримінальної відповідальності з моменту набуття чинності відповідною нормою. Водночас їх набуття могло мати місце ще до визнання ст. 368-2 КК України неконституційною, або у проміжок часу від прийняття відповідного рішення Конституційного Суду України до набрання чинності нової норми [25, с. 131].

можливість укладення з нею угоди про визнання вини, але тоді окрім конфіскації активів, визнаних предметом злочину, до такого суб'єкта слід додатково застосувати покарання у вигляді штрафу. З цією метою у санкції статті про незаконне збагачення необхідно передбачити такий вид покарання як штраф.

Як варіант у разі криміналізації володіння активами, розмір (вартість) яких перевищує правомірно отримані доходи особи, можна передбачити підстави для звільнення відповідних суб'єктів від кримінальної відповідальності за умови сплати у державний бюджет певного відсотку від їх вартості, та якщо особу не буде визнано винною у вчиненні іншого злочину у результаті якого вона набула такі активи чи принаймні їх частину [25, с. 134].

Удосконалення додаткових механізмів, спроможних підвищити ефективність кримінально-правової моделі протидії незаконному збагаченню

Однією з найбільш важливих основ відповідного механізму протидії незаконному збагаченню є **електронне декларування**. Воно дає можливість здійснювати моніторинг статків державних службовців (принаймні відкрити їх частину, тобто майно, яким хоча й не володіють, однак користуються відповідні суб'єкти).

Насамперед **варто розширити перелік суб'єктів декларування**. Ідеальним варіантом було б загальне декларування усього населення держави, однак це не лише надскладне, але й, очевидно, найбільш непопулярне рішення, яке наврядчи може бути реалізоване найближчим часом. За протилежних обставин не слід

обмежуватися лише особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (хоча й перелік таких суб'єктів потребує удосконалення). Можна встановити **обов'язок подання декларації не лише службової особою, але й членами її сім'ї**.

Для особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у законодавстві слід встановити чіткий **обов'язок надавати інформацію щодо джерела походження активів**, які їй належать на праві володіння, користування, розпоряджання. За ненадання такої інформації слід передбачити:

а) заборону обіймати певну посаду (а тому така особа не може бути призначена або негайно звільняється);

б) механізм передачі таких активів в дохід держави.

Цей обов'язок слід закріпити в Законі України «Про запобігання корупції» від 4 жовтня 2014 року.

Необхідно удосконалити порядок укладання окремих цивільно-правових договорів. У разі набуття права власності варто передбачити **обов'язок вказувати джерело за рахунок якого чи з якого були одержані грошові кошти**.

Висновки. 1. Таким чином кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню має не лише переваги, але й недоліки, які обумовлені насамперед конструкцією заборонної кримінально-правової норми, а також стандартами доказування, які на сьогодні існують у Кримінальному процесі України.

Під час застосування ст. 368-2 КК України існувала висока ймовірність порушення кримінального

процесуального та конституційного положення про те, що ні обвинувачення, ні обвинувальний вирок не можуть ґрунтуватися на припущеннях. Окрім того, значна частина труднощів, пов'язана з презумпцією невинуватості, свободою від самовикриття, правом не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, а також покладенням тягаря доказування виключно на сторону обвинувачення. Зазначені положення у певних випадках унеможливають доведення винуватості особи у незаконному збагаченні з огляду на кримінально-правову природу цього злочину. У зв'язку з цим у світі з одного боку стали використовувати такі інструменти як обмеження презумпції невинуватості та часткове перекладання тягаря доказування на підозрюваного чи обвинуваченого. З другого боку це обумовило використання цивільно-правової (цивільно-процесуальної) моделі протидії незаконному збагаченню, яка передбачає використання зовсім інших (значно «нижчих») стандартів доказування, ніж ті, які використовуються у кримінальному процесі.

2. Якщо в Україні буде обрано кримінально-правову модель протидії незаконному збагаченню, то під час розробки нової заборонної кримінально-правової норми необхідно:

1) розглянути можливість криміналізації дій не лише службових осіб юридичної особи публічного, але й приватного права;

2) вирішити питання про відповідальність членів сім'ї, родичів, близьких особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також номінальних власників відповідних активів;

3) розв'язати у законодавчому порядку проблему кримінальної відповідальності «колишніх функціонерів» – осіб, які звільнились або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, упродовж певного періоду після звільнення або припинення ними такої діяльності (це має бути мінімум 3-5 років після припинення відповідними суб'єктами службової діяльності або ж значно більший термін);

4) дозволити притягувати до відповідальності відповідних суб'єктів за незаконне збагачення, яке мало місце до моменту офіційного створення правових підстав такого механізму;

5) передбачити певний звітний період протягом якого слід обраховувати розмір набутих активів або доповнити примітку нової статті положенням про те, що під час обрахування розміру відповідних активів, які набувалися шляхом вчинення декількох діянь незалежно від того чи охоплювалися вони єдиним умислом слід виходити із загальної їх вартості;

6) розробити заохочувальні кримінально-правові норми для суб'єкта незаконного збагачення.

3. Водночас потребують удосконалення й положення інших, не кримінально-правових механізмів, зокрема:

1) варто розширити перелік суб'єктів декларування. Ідеальним варіантом було б загальне декларування усього населення держави, однак це не лише надскладне, але й, очевидно, найбільш непопулярне рішення, яке наврядчи може бути реалізоване найближчим часом. За

протилегних обставин не слід обмежуватися лише особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (хоча й перелік таких суб'єктів потребує удосконалення). Можна встановити обов'язок подання декларації не лише службовою особою, але й членами її сім'ї.

2) для особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у законодавстві слід встановити чіткий обов'язок надавати інформацію щодо джерела походження активів, які їй належать на праві володіння, користування, розпорядження. За не-

надання такої інформації слід передбачити: а) заборону обіймати певну посаду (а тому така особа не може бути призначена або негайно звільняється); б) механізм передачі таких активів в дохід держави. Цей обов'язок слід закріпити в Законі України «Про запобігання корупції» від 4 жовтня 2014 року.

3) необхідно удосконалити порядок укладання окремих цивільно-правових договорів. У разі набуття права власності варто передбачити обов'язок вказувати джерело за рахунок якого чи з якого були одержані грошові кошти.

Список використаних джерел

1. Вознюк А. А. Незаконне збагачення: пошук оптимальної кримінально-правової норми. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 84–90.
2. Boles, J. R. (2013). Criminalizing the problem of unexplained wealth: illicit enrichment offenses and human rights violations. *NYUJ Legis. & Pub. Pol'y*, 17, 848.
3. Дудоров О. О., Коломоець Т. О., Кушнір С. М., Макаренко О. Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні : колективна монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с.
4. Дудоров О. О., Вознюк А. А. Незаконне збагачення: у пошуках дієвої моделі кримінально-правової заборони. *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення* : матер. міжнарод. наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укладачі: Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко. Харків : Константа, 2019. С. 77–99
5. Книженко О. О. Проблемні аспекти кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. *Вісник Кримінологічної асоціації України. 2015.* № 2(10). С. 112-118.
6. Киричко В. М. Законодавчий вірус системі КК України: визначення і актуалізація проблеми на прикладі ст. 368-2 КК «Незаконне збагачення». *Проблеми законності.* 2016. Вип. 133. С. 142–151. DOI: 10.21564/2414-990x.133.70893.
7. Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 582 с.
8. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
9. Wagner, B. B., & Jacobs, L. G. (2008). Retooling Law Enforcement to Investigate and Prosecute Entrenched Corruption: Key Criminal Procedure Reforms for Indonesia and Other Nations. *U. Pa. J. Int'l L.*, 30, 183.

10. Muzila, L., Morales, M., Mathias, M., & Berger, T. (2012). On the take: criminalizing illicit enrichment to fight corruption. The World Bank. DOI: 10.1596/978-0-8213-9454-0.

11. Skirmantas Bikelis, (2017) Prosecution for illicit enrichment: the Lithuanian perspective. *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 20 Issue: 2, P. 203–214. DOI: 10.1108/JMLC-07-2016-0029.

12. Dinanti, D., & Tarina, D. D. (2019). The Punishment of Perpetrators of Corruption with the Approach of the Local Wisdom (Businesses Looking For an Alternative Model of Criminal in Indonesia). *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 6(7), 32-44. DOI: 10.18415/ijmmu.v6i7.

13. Julien R. Unexplained Wealth Orders (UWOs) Under the UK's Criminal Finances Act 2017: The Role of Tax Laws and Tax Authorities in its Successful Implementation (February 21, 2018). 2nd High-Level Conference on High Net-Worth Individuals: The Challenge They Pose for Tax Administrations, FIUs and Law Enforcement Agencies. Available at SSRN: DOI:10.2139/ssrn.3151969

14. Snider, T. R., & Kidane, W. (2007). Combating corruption through international law in Africa: A comparative analysis. *Cornell Int'l LJ*, 40, 691–748.

15. Lohaus, M. (2019). Towards a Global Consensus Against Corruption: International Agreements as Products of Diffusion and Signals of Commitment. Routledge. 196 p. DOI:10.4324/9780429492235.

16. MacMillan, J. (2011). Reformasi and Public Corruption: Why Indonesia's Anti-Corruption Agency Strategy Should Be Reforms to Effectively Combat Public Corruption. *Emory Int'l L. Rev.*, 25, 587.

17. Nugroho, H. (2018). Reversal burden of proof on corruption in Indonesia. *Legal issues*, (140), 175-182. doi: 10.21564/2414-990x.140.121442

18. Wodage, W. Y. (2014). Note: Burdens of Proof, Presumptions and Standards of Proof in Criminal Cases. *Mizan Law Review*, 8(1), 252-270. <http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v8i1.8>

19. Hoggard S., Preventing Corruption in Colombia: The Need for an Enhanced State-Level Approach, 21 *ARIZ. J. INT'L & COMP. L.* 577, 610 (2004).

20. Беляева Ю. Л. Имплементация ст. 20 Конвенции ООН против коррупции 2003 г. в российское уголовное законодательство. *Московский журнал международного права*. 2015;(1):165–178. DOI: 10.24833/0869-0049-2015-1-165-178.

21. Лут С. С. Некоторые вопросы, касающиеся совершенствования антикоррупционного законодательства России. *Российский следователь*. 2010. № 22. С. 9-13.

22. Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 March 2019) URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/index.html> (дата звернення: 21.07.2019).

23. Вознюк А. А. Обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях як аргумент у визнанні неконституційною статті 368-2 Кримінального кодексу України. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана*, 19 квітня 2019 року. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. С. 70-75.

24. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за неправомірне збагачення: проект Закону України від 13 березня 2019 р. 10110-6. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65665 (дата звернення: 21.07.2019).

25. Вознюк А. А. Незаконне збагачення: концептуальні складові нової кримінально-правової норми. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід:*

матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2019 року). Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. С. 130–135.

References

1. Voznyuk, A. A. (2019). Nezakonnoye obogashcheniye: poisk optimal'noy ugolovno-pravovoy normy. *Kriminologicheskaya teoriya i praktika: opyt, problemy i puti ikh resheniya: materialy mizhvuz. nauchno-prakticheskoy. kruglogo stola* (Kyiv, 22 mar. 2019) / [redkol. : V. V. Cherney, S. D. Gusarev, S. S. Chernyavskiy i dr.]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. del [in Ukrainian].
2. Boles, J. R. (2013). Criminalizing the problem of unexplained wealth: illicit enrichment offenses and human rights violations. *NYUJ Legis. & Pub. Pol'y*, 17, 848.
3. Dudorov, A. A., Kolomojets, T. A., Kushnir, S.M., Makarenkov, A. L. (2019). *Obshcheteoreticheskoye, administrativno i ugolovno-pravovoye osnovy kontseptualizatsii antikorrupcionnoy reformy v Ukraine: kollektivnaya monografiya*. Zaporozh'ye [in Ukrainian].
4. Dudorov, A. A., Voznyuk, A. A. (2019). *Nezakonnoye obogashcheniye: v poiskakh effektivnoy modeli ugolovno-pravovogo zapreta*. Effektivnost' ugolovnoy zakonodatel'stva: doktrinal'nyye, zakonotvorcheskiye i pravoprimeritel'nyye problemy yeye obespecheniya: mater. mezhdunarodnykh. nauchno-prakticheskoy. krug. stola (g. Khar'kov, 17 may. 2019) / sostaviteli: L. N. Demidova, K. A. Novikova, N. V. Shul'zhenko. Khar'kov: Konstanta [in Ukrainian].
5. Knizhenko, A. A. (2015). Problemnyye aspekty ugolovnoy otvetstvennosti za nezakonnoye obogashcheniye. *Vestnik Kriminologicheskoy assotsiatsii Ukrainy*, 2 (10), 112–118 [in Ukrainian].
6. Kirichko, V. M. (2016). Zakonodatel'nyy virusa sisteme UK Ukrainy: opredeleniye i aktualizatsiya problemy na primere st. 368-2 UK «Nezakonnoye obogashcheniye». *Problemy zakonnosti*, 133, 142–151 [in Ukrainian].
7. Mikhaylenko, D. G. (2017) *Protivodeystviye korrupcionnym prestupleniyam sredstvami ugolovnoy prava: kontseptual'nyye osnovy: monografiya*: Izdatel'skiy dom «Gel'vetika» [in Ukrainian].
8. Khavronyuk, M. I., (Red.) (2019). *Korrupcionnyye skhemy: ikh ugolovno-pravovaya kvalifikatsiya i dosudebnoye rassledovaniye* M.: Moskalenko A. M. [in Ukrainian].
9. Wagner, B. B., & Jacobs, L. G. (2008). Retooling Law Enforcement to Investigate and Prosecute Entrenched Corruption: Key Criminal Procedure Reforms for Indonesia and Other Nations. *U. Pa. J. Int'l L.*, 30, 183.
10. Muzila, L., Morales, M., Mathias, M., & Berger, T. (2012). On the take: criminalizing illicit enrichment to fight corruption. The World Bank. DOI:10.1596/978-0-8213-9454-0.
11. Skirmantas Bikelis, (2017) Prosecution for illicit enrichment: the Lithuanian perspective, *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 20, 2, 203–214. DOI:10.1108/JMLC-07-2016-0029.
12. Dinanti, D., & Tarina, D. D. (2019). The Punishment of Perpetrators of Corruption with the Approach of the Local Wisdom (Businesses Looking For an Alternative Model of Criminal in Indonesia). *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 6(7), 32–44. DOI: 10.18415/ijmmu.v6i7.
13. Julien, Rita, Unexplained Wealth Orders (UWOs) Under the UK's Criminal Finances Act 2017: The Role of Tax Laws and Tax Authorities in its Successful Implementation (February 21, 2018). *2nd High-Level Conference on High Net-Worth Individuals: The Challenge They Pose for Tax Administrations, FIUs and Law Enforcement Agencies*. Available at SSRN. DOI:10.2139/ssrn.3151969.
14. Snider, T. R., & Kidane, W. (2007). Combating corruption through international law in Africa: A comparative analysis. *Cornell Int'l LJ*, 40, 691–748.

15. Lohaus, M. (2019). *Towards a Global Consensus Against Corruption: International Agreements as Products of Diffusion and Signals of Commitment*. Routledge. DOI: 10.4324/9780429492235.
16. MacMillan, J. (2011). Reformasi and Public Corruption: Why Indonesia's Anti-Corruption Agency Strategy Should Be Reforms to Effectively Combat Public Corruption. *Emory Int'l L. Rev.*, 25.
17. Nugroho, H. (2018). Reversal burden of proof on corruption in Indonesia. *Legal issues*, (140), 175–182. DOI: 10.21564/2414-990x.140.121442.
18. Wodage, W. Y. (2014). Note: Burdens of Proof, Presumptions and Standards of Proof in Criminal Cases. *Mizan Law Review*, 8(1), 252–270. DOI: 10.4314/mlr.v8i1.8.
19. Hoggard S., (2004). Preventing Corruption in Colombia: The Need for an Enhanced State-Level Approach, *ARIZ. J.21* (2), 577–619.
20. Byelyayeva, Y. L. (2015). Implementatsiya st. 20 Konventsiiy OON proty koruptsiyi 2003 roku v rosiys'ke kryminal'ne zakonodavstvo. *Moskovs'kyy zhurnal mizhnarodnoho prava*, 1, 165–178 [in Russian].
21. Lut, S. S. (2010). Deyaki pytannya, shcho stosuyut'sya vdoskonalennya antykoruptsiynoho zakonodavstva Rosiyi Rosiys'kyi slidchyy, 22, 9–13 [in Ukrainian].
22. Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 March 2019) URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/index.html> [in Ukrainian].
23. Voznyuk, A. A. (2019) Obvynuvachenoho ne mozhete gruntuvatysya na pryvycheni yak arhument u viznanni nekonstitutsiynoyu statti 368-2 Kriminal'noho kodeksu Ukrayiny. *Reformuvannya kriminal'noho provadzhennya v Ukrayini: Kryminal'ni protsesual'ni ta kriminalistichni aspekty: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi prisvyachenoyi pam'yati profesoriv V. P. Bakhina, V. K. Lysychenko, I. YA. Fridmana* (19 kvitnya 2019 roku) Irpin': Universytet DFS Ukrayiny, 70–75 [in Ukrainian].
24. Proekt Zakonu Ukrayiny vid 13 bereznya 2019: «Pro vnesennya zmin do Kriminal'noho ta Kriminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny odnosytel'no vidpovidal'nosti za nepravomirne zbahachennya» (№ 10110-6) URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65665 [in Ukrainian].
25. Voznyuk, A. A. (2019). Nezakonne zbahachennya: kontseptual'ni SKLADOVI novoy kryminal'no-pravovoyi normy. *Zakhyst prav lyudyny: mizhnarodnyy ta vitchyznyanyy dosvid: materialy I Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (16 travnya 2019 roku). Kyiv: Natsional'na akademiya prokuratury Ukrayiny, 130–135 [in Ukrainian].

A. Vozniuk, Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Scientific Laboratory on Problems Counteracting of Crime of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs

ORCID ID: 0000-0002-3352-5626

A. Titko, PhD in Law, Leading Research Fellow of the Scientific Laboratory on Problems Counteracting of Crime of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs

ORCID ID: 0000-0002-5669-2208

Criminal law model of fight against illicit enrichment in Ukraine

The article deals with actual problems of functioning of the criminal-law model of counteraction to illegal enrichment in Ukraine. Analysis of its shortcomings, which

are caused primarily construction prohibitive criminal law and the standards of proof, which currently exist in the criminal process Ukraine.

Developed proposals to improve the efficiency of its functioning, which include, first of all, improvement of the provisions of the criminal law mechanism to counteract illegal enrichment in Ukraine, in particular, proposed during the development of a new prohibition of criminal law and in particular, it was proposed during the development of a new prohibition of criminal law: 1) consider not only the criminalization of acts of officials of a legal entity of public but also private law; 2) resolve the issue of liability of family members, relatives, close relatives of the person authorized to perform the functions of state or local self-government, as well as the nominal owners of the respective assets; 3) solve by law the problem of criminal liability of «former functionaries» – persons who have dismissed or otherwise ceased activities related to the performance of functions of the state or local self-government within a certain period after their dismissal or termination of such activity; 4) allow the responsible entities to be held accountable for the illicit enrichment that took place prior to the formal establishment of the legal basis for such a mechanism; 5) provide for a certain reporting period during which to calculate the size of the acquired assets or to supplement the note of a new article with the provision that when calculating the size of the relevant assets acquired through the commission of several acts, whether or not covered by a single intention, should proceed from their total value; 6) to develop incentives for the subject of illegal enrichment.

Proposals were developed to improve the provisions of other non-criminal mechanisms to counteract illicit enrichment, in particular: 1) it was proposed to expand the list of subjects of declaration; 2) for a person authorized to perform the functions of state or local self-government, recommended in the law to establish a clear obligation to provide information on the source of the origin of the assets belonging to them to the right of ownership, use, and disposal; 3) substantiated the necessity of improving the order of concluding individual civil contracts.

Keywords: *illicit enrichment; unexplained enrichment; confiscation; corruption crime; declaring false information; presumption of innocence; burden of proof; officer.*

Надійшла до редакції 10.08.2019